

Bifolium

Nieuws over handschriften en oude drukken

Redactie: p/a Vakgroep Mediaevistiek, Nieuwe Kijk in 't Jatstraat 56, 9712 SJ Groningen NL

2

OKTOBER 1983

Ter Inleiding

De redactie van BIFOLIUM kan U mededelen dat de oprichting van ons nieuwsbulletin in den lande maar ook daarbuiten positief is ontvangen. Dit blijkt niet alleen uit de 'adhesie'-betuigingen maar ook uit het aantal abonnees dat zich tot nu toe heeft aangemeld, namelijk circa 225. Hoewel hierdoor de financiële positie van ons bulletin voorlopig veilig is gesteld, zou een nog iets ruimere lezerskring welkom zijn.

T E N T O O N S T E L L I N G E N

DEN HAAG, Rijksmuseum Meermann-Westreenianum, 'De liturgische handschriften van de Koninklijke Bibliotheek' (6 oktober 1983 - 14 januari 1984), gratis toegankelijk.

Catalogus: A.S. Korteweg, 's-Gravenhage, 1983, 48 pp. tekst, 24 pp. ill. zw/w, 4 in kleur, fl. 12,50.

Naar aanleiding van de voltooiing van de nieuwe wetenschappelijke catalogus van de liturgische handschriften van de KB, samengesteld door P.C. Boeren, worden 92 van de meest interessante exemplaren tentoongesteld. De expositie werd ingericht door de conservator van de KB, dr A.S. Korteweg, met hulp van drs K.H. Broekhuijsen-Kruijer en drs J.P.J. Brandhorst. Er wordt een goed overzicht geboden van het KB-bezit aan liturgische werken alsook getijdenboeken. Het betreft o.m. missalen, gradualen, psalters, brevierien, antifonaria, kalenders en directoria. Getoond worden handschriften uit de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, verder met Franse, Duitse en Italiaanse herkomst. De tentoonstellingscatalogus is bedoeld als eenvoudige handleiding. Hij bevat een inleiding over de collectie liturgica van de KB en de middeleeuwse eredienst in het algemeen. Een en ander is duidelijk geïllustreerd. De kunsthistorische informatie is summier gehouden. Verschillende registers en een glossarium besluiten het werk. AMSTERDAM, Rijksmuseum, 'Ierse Kunst, 1500 voor Christus - 1500 na Christus' (19 november 1983 - 25 februari 1984). Cat., rijk geïll., prijs vermoedelijk ca fl. 35,--.

Grote tentoonstelling die al eerder in Keulen te zien was (vgl. Bifolium 1). Ook beroemde handschriften zoals de boeken van Kells, Armagh en Durrow worden geëxposeerd. Uiteraard zijn slechts enkele bladen tegelijk zichtbaar, maar facsimile en video proberen het gemis op te vangen.

Missale voor bisdom Utrecht, ca 1400 (KB Den Haag, Hs. 128 D 29, fol. 128v, Canonplaat). DEN HAAG, *Liturgische Handschriften*.

DEN HAAG, Koninklijke Bibliotheek, 'De meest opmerkelijke boekbanden uit eigen bezit' (14 september - 20 oktober 1983). Catalogus: J. Storm van Leeuwen, 's-Gravenhage, KB, 1983, 171 pp. ill., lit., reg. fl. 17,50 (ISBN 90-6259-050-0). Een overzicht in chronologische volgorde. Voorts worden banden en objecten getoond (zoals boeksloten) die een toelichting geven op enige belangrijke bind- en versiertekniken. Alle 169 banden zijn afgebeeld in de catalogus.

LEIDEN, St. Pieterskerk, 'Das goldene Evangelienbuch von Echternach' (30 september - 27 oktober). De tentoonstelling is georganiseerd rond de facsimile-uitgave van de beroemde codex aureus epternacensis en belicht de reproductietechniek van middeleeuwse handschriften (openingstijden ma.-vrij. 13.30-16.00 uur, zat.-zon. 11.00-15.00 uur).

TIEL, Streekmuseum 'De Grote Sociëteit' (Plein 48, tel. 13440-14416), 'Tiel en zijn kroniek' (november 1983). Geïllustreerde catalogus. Bij gelegenheid van de verschijning van 'De Tielse kroniek. Een geschiedenis van de Lage Landen van de Volksverhuizingen tot het midden van de vijftiende eeuw, met een vervolg over de jaren 1552-1566' (Uitg. Verloren, Amsterdam 1983, LXX + 200 pp., geïll.).

Hoofdtijde van de tentoonstelling is het *Chronicon Tielense* (een 15de-eeuwse wereldkroniek), zijn bronnen en zijn receptie in de Nederlandse historiografie.

UTRECHT, Centraal Museum, 'Handschriften en oude drukken uit het bezit van de Universiteitsbibliotheek te Utrecht' (17 februari - 1 april 1984). Ingericht bij gelegenheid van het vierde eeuwfeest van de Utrechtse UB. Nadruk zal liggen op de kern van het alleroudste bezit, de boeken die door de stedelijke overheid uit de geconfisqueerde kloosters in 1584 in de Janskerk bijeengebracht en opgesteld werden. Ook later verworven collecties zoals van E. van de Poll en H. van Buchell komen aan bod. Bijzondere aanwinsten, zoals het beroemde Utrechtse Psalterium, worden getoond.

Catalogus: ca. 230 pp., ca. fl. 30,--.

WAGENINGEN, Bibliotheek van de Landbouwhogeschool, Generaal Foulkesweg 19, Wageningen, 'Paradisus Batavus' (1 - 29 oktober 1983). Onderwijstuinen, particuliere tuinen en kwekerscollecties in de Noordelijke en Zuidelijke

Nederlanden (1550-1839), weerspiegeld in boeken en prenten. Er is een catalogus verschenen bij uitg. Pudoc, Wageningen, fl. 25,--.

TENTOONSTELLINGEN (waarover wij U in het volgende nummer meer informatie hopen te bieden)

Parijs, Bibliothèque Nationale, 'Geïllustreerde Italiaanse handschriften uit eigen bezit' (februari - april 1984).

TENTOONSTELLINGSCATALOGI

BRUGGE, Stadsarchief, 'De Adornes en Jeruzalem. Internationaal leven in het 15de-16de-eeuwse Brugge' (9 - 25 september 1983). Catalogus beschikbaar (kan worden besteld bij het Stadsarchief, Breidelstraat 3, B-8000 BRUGGE).

DARMSTADT, Schlossmuseum Darmstadt, Landesvertretung Hessen in Bonn (28 mei - 28 juli 1982), 'Bücher als Kunstwerke. Kostbare Handschriften und Pressendrucke aus der Landes- und Hochschulbibliothek Darmstadt'. Darmstadt 1982, ca. fl. 35,-- (goed geïll., ook Nederlands materiaal).

DIEST, 'Handschriften uit Diestsche kerken en kloosters' (tentoonstelling 25 juni - 25 september 1983). - Dietsche Cronycke, 6 - Vrienden van het Stedelijk Museum en Archief Diest, 1983. BF 400. Bestellen bij Robert v.d. Ven, Vereniging Vrienden, Grote Markt 1, 3290 DIEST-B).

Zeer aantrekkelijke catalogus: 219 pp., 44 afb. en 2 in kleur. Artikelen over boekbedrijf in Diest in 15e/16e eeuw (v.d. Ven) over Brabantse of Parijse herkomst van een hs. uit Zelem bij Diest (M. Smeyers en B. Cardon). Catalogus samengesteld uit bijdragen van Cardon, Deschamps, Hendrickx, Persoons, Smeyers, Valvekens, v.d. Eycken en v.d. Ven.

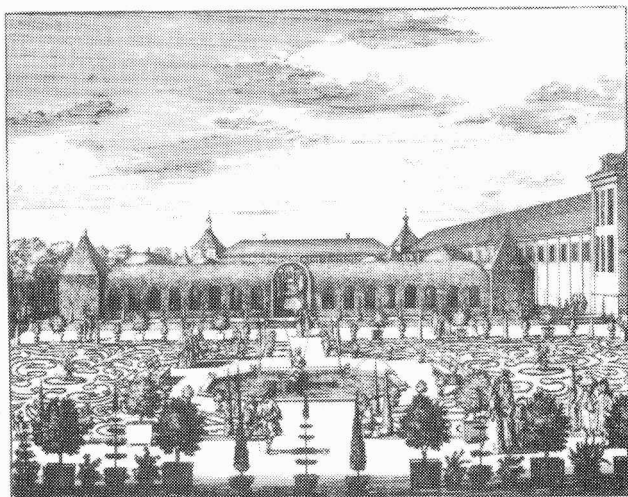
FLORENCE, Laurenziana. Zomer 1983. SPAGNESI, E. Le Pandette die Giustiniano. Storia e Fortuna della 'Littera Florentina'. Firenze, Olschki, 1983. 105 pp., 5 ill. Lit. 12.000 (ISBN 88-222-3166-X).

Aardig overzicht van geschiedenis en receptie van de Pandecten. Ook de Hollandse Elegante School en Henrik Brenkman worden niet vergeten. KARLSRUHE, Badische Landesbibliothek, 'Kalender im Wandel der Zeiten. Katalog & Ausstellung d. Bad. Landesbibliothek zur Erinnerung a.d. Kalenderreform durch Papst Gregor XIII im Jahr 1582'. L. Rohner e.a. Karlsruhe 1982. ISBN 3-88705-006-1. Leuk boekje met gedegen uitleg, ca. 30 afb. waarvan enige in kleur. Ca. fl. 20,--.

C O N F E R E N T I E S

MANUSCRITS DATÉS

Dr J.P. Gumbert: Eind april 1983 heeft er in Neuchâtel (Zwitserland) een colloquium van ca. 30 bewerkers en gebruikers van de 'Manuscripts datés' plaatsgevonden. Er werden intensieve discussies gewijd aan de inhoud en doelstellingen van de reeks. Zo zijn nu ook, naast de rol als dateerhulp, de rollen als basismateriaal voor paleografie en (nieuw) voor codicologie erkend, en vooral de rol als cultuurhistorische goudmijn voor de late Middeleeuwen. Er zal ook, gemiddeld, iets meer codicologie in de beschrijvingen komen. Het verdient aanbeveling de reeks te citeren in de afkorting CMD (Catalogue des mss. datés) gevolgd door de (postale) landletter: dus CMD-NL 2 en CMD-D 1, waarvan de publicatie over niet al te lange tijd gerealiseerd zal worden.

'De Koninginne Tuin met 't Groene Kabinet, en de Oranjerie, van Achteren te zien'. C. Allard exc. ca 1700.

WAGENINGEN, *Paradisus Batavus*.

WOLFENBÜTTEL

In de Herzog August Bibliothek wordt van 10 - 12 oktober 1983 een 'Bibliotheks-geschichtliches Seminar' gehouden. Thema is: 'Die Reformation und das städtische Büchereiwesen'.

Aan bod komen o.m. invloeden van de Hervorming en een aantal onderzoeken naar bibliotheken in één stad of land, vooral in het Duitstalige gebied.

NIJMEGEN

Op vrijdag 30 en zaterdag 31 maart 1984 organiseert de afdeling Hulpwetenschappen der Geschiedenis van de K.U. Nijmegen twee studiedagen onder de titel 'Ontsluiting van Middeleeuwse handschriften in de Nederlanden'. Een gedeelte van de studiedagen draagt een besloten karakter. Inlichtingen en aanmelding: drs A.J. Geurts, Erasmusplein 1, kamer 13.21, Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen (vóór 15 december 1983).

RECENTE - AANGEKONDIGDE LITERATUUR

Mr. H. BOS-BIBLIOTHEEK

De Mr. H. Bos-Bibliotheek van de Vrije Universiteit te Amsterdam bevat onder meer ruim 11.000 oude drukken (van voor 1801). Sedert 1973 wordt in de reeks 'Aanwinsten' telkens een deel van de meest belangrijke oude drukken ontsloten. Onlangs verscheen aflevering 6: *Ulrich Zwingli, Heinrich Bullinger* (fl. 5,--). Nadere inlichtingen bij W. Heijting, Bibliotheek VU, afd. Oude Drukken, Postbus 7161, 1007 MC Amsterdam.

CAHN, Walter Die Bibel in der Romanik. München 1982. DM 168,-. Overzicht van geill. bijbelhss. tot de vroege 13e eeuw; beschr. en cat. van ca. 150 hss.

CARASSO-KOK, M. ed. Repertorium van verhalende bronnen uit de Middeleeuwen: Heiligenlevens, annalen, kronieken en andere in Nederland geschreven verhalende bronnen (Bibliografische Reeks van het Nederlands Historisch Genootschap, 2). 's-Gravenhage, M. Nijhoff, 1981. pp. xix, 498, fl. 150,--.

EUW, A. von & J.M. PLOTZEK Die Handschriften der Sammlung Ludwig. Bd. 3. Keulen 1983. DM 145,-. GILISSEN, L. La reliure occidentale antérieure à 1400, après les manuscrits de la Bibliothèque Royale Albert Ier à Bruxelles. Turnhout, Brepols, 1983. 160 pp. 17 fig. 75 afb. (Bibliologia, 1). 975 BF.

GESAMTKATALOG der Wiegendrucke. Band IX, Lieferung 1: Fogeda - Friedrich III. Stuttgart, A. Hiersemann; Berlin, Akademie-Verlag, 1981, in-fo, 159 pp.

HÄRTEL, H. & F. EKOWSKI Handschriften der Niedersächsischen Landesbibliothek Hannover. II, Ms I 176a - Ms Noviss. 64 (MA Hss in Niedersachsen, 6). Wiesbaden, Harrassowitz, 1982.

Incunabula in Dutch Libraries. A Census of fifteenth-century printed books in Dutch public collections. Vol. I Catalogue. Vol. II: Indexes and Concordances. Onder eindredactie van Gerard van Thienen. Nieuwkoop, 1983. ISBN 90-6004-375-8. Ca. fl. 300,-- (verschijnt eind november). Van ca. 8000 exemplaren, 4700 edities, worden korte titels met bibliografische referenties en bewaarplaatsen gegeven. De bibliografische afkorting van dit werk zal zijn: *IDL*.

LOURDAUX, W. & M. HAVERALS Bibliotheca Vallis Sancti Martini in Lovanio: Bijdragen tot de studie van het geestesleven in de Nederlanden (15de-18de eeuw), 2: De geschiedenis van de bibliotheek en de evolutie van haar inhoud.

Utrechts Psalter (UB Utrecht, Hs. 32, fol. 83r)
UTRECHT, 400 jaar UB.

(Symbolae, A/8). Leuven, Universitaire Pers, 1982. pp. viii, 510, 44 afb. BF 2.500,--.

LÜLFING, H. & H.E. TEITGE Handschriften und Alte Drucke. Kostbarkeiten aus Bibliotheken der DDR. Wiesbaden, Reichert, 1981. ISBN 3-88226-103-X. ca. fl. 150,--. Interessante handschriften, met vele illustraties, in kleur en zwart wit.

NIJMEEGSE CODICOLOGISCHE CAHIERS

Bij uitgeverij Alfa, Postbus 1116, 6501 BC Nijmegen zal een nieuwe reeks van start gaan. Als eerste deel is aangekondigd: GEURTS, A.J., A. GRUIJS, J. VAN KRIEKEN, Codicografie en computer (november 1983).

PÄCHT, O., U. JENNI, D. THOSS Flämische Schule I. 2 vols. Wenen 1983 (Die illuminierten HSS und Inkunabeln der österreichischen Nationalbibliothek 6). Beschr. van hss van Philips de Goede en zijn tijd, en van hss uit Brabantse en Vlaamse kloosters.

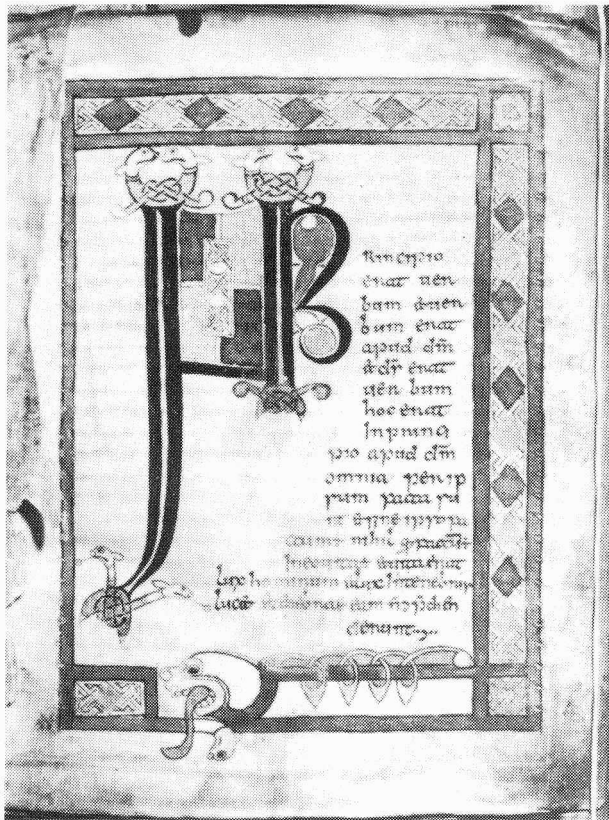
PICCARD, G. - Recente delen in de serie 'Findbücher' uit de Wasserzeichenkartei in Stuttgart: XII: Blatt, Blume, Baum (1982), XIII: Lilie (1983).

ROOSEN-RUNGE, M. en H. Das Spätgöthische Musterbuch der Stephan Schriber in der Bayerischen Staatsbibliothek München. Cod. Icon. 420. Bnd. I: Die Handschrift, II: Kommentar, III: Dokumentation. Wiesbaden, Reichert, 1981. DM 450,--. ISBN 3-88226-057-3.

V A R I A

BRAUNSCHWEIG

Dr H. Härtel (Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel) meldt ons: 'Die Stadtbibliothek Braunschweig hat die Einbände ihrer mittelalterlichen Handschriften und der Inkunabeln durch Abreibungen erfasst. Es existiert eine Sammlung von 240 vollständigen Einbandabreibungen und eine Kartei der nach Motiven geordneten Einzelstempel. Die Kartei enthält 625 verschiedene Einzelstempel. Sie orientiert sich an der von Ilse Schunke für

Stowe Missale (ca 800) fol. 1r.
AMSTERDAM, *Ierse Kunst*.

die Schwenke-Sammlung gotischer Stempel- und Einbandbeschreibungen vorgenommenen Motiveinteilung. Kopien sowohl der vollständigen Einbandabreibungen als auch der Einzelstempel sind in der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel vorhanden.

Die Stadtbibliothek Braunschweig besitzt 195 Bände mittelalterlicher Handschriften und 425 Inkunabeln, die grösstenteils aus den braunschweigischen Klöstern und Kirchen stammen' (de collectie is bewerkt door Dr L. Camerer).

LEIDEN

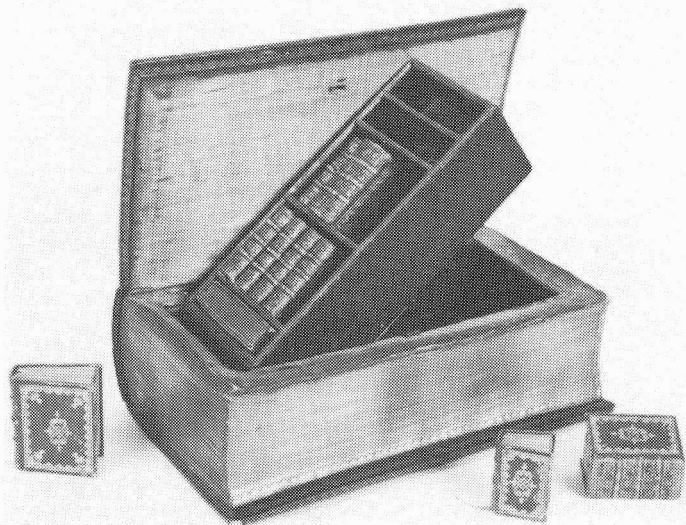
De Bibliotheek van de Rijksuniversiteit Leiden heeft haar deuren heropend. Het nieuwe adres is: Witte Singel 27, Leiden. Postadres (onveranderd) PB 9501, 2300 RA Leiden, tel. 148333-7501).

Openingstijden: ma. t/m vrij.: 8.30-17.00 en 19.15-22.00 uur (alleen studiezalen); za. 8.30-17.00 uur en zo. 14.00-17.30 (alleen studiezalen).

De Dousa-studiezaal betreft de Oude en bijzondere gedrukte werken, Westerse Handschriften, de Collectie Bodel Nijenhuis (een zeer interessante collectie Oude kaarten). Aangezien de raadpleegruimte afzonderlijk van de studiezaal is, kan de handbibliotheek ook 's avonds en in de weekenden geraadpleegd worden. De handbibliotheek is, veel rijker dan voorheen, uitstekend geoutilleerd.

INFORMATIE VERZOCHT

Drs C.P.M. Tilmans, Vakgroep Middeleeuwse Geschiedenis, RU Groningen, Grote Rozenstraat 38, 9712 TJ Groningen, vraagt i.v.m. haar dissertatie-onderzoek naar de 'Divisie-kroniek van 1517' informatie over exemplaren van de drukken *Corn. Aurelius Cronycke van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslant. Leiden, Jan Severszn. 1517* (NK 613) of *Antwerpen, Jan van Doesborch, 1530* (NK 614).

Een boekband waarin een boekenkastje met miniatuurboekjes. Suenonius Mandelgreen, Middelburg, 1757. Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, 1793 F 106 (Opmerkelijke Boekbanden, nr 93).

Bifolium probeert een goedkoop informatieblad te zijn over activiteiten rond handschriften en oude drukken. Het bevat zo veel mogelijk recente gegevens over tentoonstellingen, catalogi, conferenties, workshops, bijeenkomsten van codicologen en/of bibliografen. Belangrijke onderzoeken en projecten, alsook uiteraard een bibliografie van aangekondigde en verschenen literatuur over het boek in ruime zin worden opgenomen en evt. geëvalueerd. Bij beschikbare ruimte kan een kort verzoek om informatie worden opgenomen.

Het doelgebied is Nederland, België en Noord/West Duitsland. Bifolium verschijnt tweemaal per jaar (in april en oktober).

Een abonnement kost vooreerst vijf gulden per twee jaar: een kaartje aan het redactie-adres is voldoende.

Informatie voor het volgende nummer wordt ingewacht tot 15 maart 1984. Voor nadere gegevens kunt U zich wenden tot de redactie: Jos.M.M. Hermans, G.C. Huisman en W.C.M. Wüstefeld, tel. 050-118093, 118495 of 115871.